

НЕЛЛЯ НИЧКАЛО

Національна академія педагогічних наук України
м. Київ

ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ І ПЕДАГОГІКА ПРАЦІ

*«Світ праці» – то водночас
означає «світ людський»¹.
Ян Павло II*

Досвід людства свідчить, що саме з категорією праці пов'язані всі галузі наукового знання. Цю категорію досліджують філософи і соціологи, педагоги і психологи, медики і біологи, економісти і політологи, історики і географи, екологи і техніки... Так, філософи розглядають працю як синтетичну категорію, що характеризує «специфічну, властиву людині форму діяльності, спрямовану на освоєння і перетворення (згідно з власними цілями, інтересами і потребами) природного середовища, поліпшення соціальних відносин (соціальна праця) або створення нових цінностей (творча праця). Праця може тлумачитися генералізуючим чином (тоді праця – узагальнююче поняття щодо усіх інших різновидів людської активності, але може порівнюватися із творчістю і вважатися відмінною від останньої). У цьому випадку праця – відтворення усталеного, рутинного, а творчість – породження нового, такого, що може в принципі не мати аналогів»². Ми навели це філософське визначення праці для того, щоб наголосити на глибині й неосяжності праці, від якої залежить соціально-економічний поступ і майбутнє кожної держави. Персоналістичне трактування праці (визнання особистості первинною творчою реальністю і вищою цінністю буття) дає можливість розглядати вартість (цінність) праці в багатьох вимірах, зокрема: антропологічному, моральному, соціальному, суспільному, родинному, національному, культурному, релігійному³.

¹ Jan Paweł II. *Nie lekajcie się... Myśli o życiu we współczesnym świecie. Wybór Alexandra Hatcher. Prószyński. S-ka SA.* – S. 85.

² Філософський енциклопедичний словник. – Національна академія наук України. Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди. – К.: Абрис, 2002. – С. 514.

³ Fel Stanisław. *Praca – Kapitał – Demokracja. Konsekwencje praktyczne zasady pierwszeństwa pracy przed kapitałem.* Lublin – Stalowa Wola, 2003. – С. 54–67.

«Стартові цілі для людства»

Історико-педагогічні аспекти праці аналізує видатний польський вчений, засновник педагогіки праці Т.В. Новацький у монографії «Людська праця. Аналіз поняття». Вивчивши різні документальні і літературні джерела, він пише: «У часи античності не було назви, яка б охоплювала види діяльності, що їх ми називаємо працею. Замість праці були слова для означення сільськогосподарських, ремісничих та торговельних дій. Ці дії люди називали з огляду на їх обтяжливість та перешкоди на шляху вільного розвитку індивіда.

Поняття праці як узагальненої назви для низки дій, важливих для існування індивіда і громади, почало формуватися досить пізно. Фома Аквінський працею вважав усі дії, які мають на меті заробіток. Лише характерне для доби Ренесансу зацікавлення особистістю сприяло формуванню сучасного поняття праці. Це знайшло відображення у поглядах багатьох письменників. Їхні концепції від початку XVI століття хвилювали наукову спільноту і знаходили вираження у різноманітних публікаціях»⁴.

Вчений-енциклопедист Т.В. Новацький робить науково обґрунтований висновок про те, що головна заслуга у піднесенні престижу праці належить засновникові політичної економії Адамові Сміту (1723–1790). Провівши дослідження причин зростання національного багатства, Адам Сміт сформулював тезу, що основою цінностей і багатства є праця. Результати його досліджень стали, певною мірою, поворотним пунктом у трактуванні праці. Оскільки праця виконує таку важливу роль у формуванні достатку і багатства окремих народів, то це явище вирішили дослідити детальніше.

Так, Т.В. Новацький звертається до трьох теорій широкого розуміння людської праці, що з'явилися у XIX столітті. Творцем першої з них був француз Шарль Б. Дюнуайї (1786–1862). Сенс праці він вбачав у діях, спрямованих на перетворення неживої матерії, водночас звертав увагу на аналогію з діями, зверненими на виховання людей, що відбуваються в різних інституціях⁵. Засновник ергономіки польський вчений Войцех Ястшембовський (1799–1882) досить широко розглядав поняття праці. Він наголошував: наука про працю не має бути однобічною (тут вченим закладено ідею міждисциплінарності). Іспанець Мартін Мелітон був «третім важливим теоретиком праці». Він розумів працю людини «як комбінацію рухів організму й розуму, які скеровані на розвиток людини, досягнення успіху та вдосконалення самої людини»⁶. Цей вчений також досліджував питаннями розподілу праці.

⁴ Новацький Тадеуш В. *Людська праця. Аналіз поняття* / пер. з польськ. Юлії Родик. – Львів, Літопис, 2010. – С. 23.

⁵ Там само. – С. 24.

⁶ Там само. – С. 25.

Від тих часів, коли ці теоретики праці XIX століття, обґрунтували своє бачення цієї надзвичайно важливої проблеми, минуло майже півтора століття. Відбулося багато великих війн, сталися значні економічні й соціально-культурні зміни, набув стрімкого розвитку науково-технічний прогрес, з'явилися нові галузі наукового знання, народилися нові теорії.

Італійський учений, підприємець і громадський діяч, засновник і президент Римського клубу Ауреліо Печчеї (1908–1984) обґрунтував **шість стартових цілей для людства**. Вони спрямовані на те, щоб «стимулювати більш відповідальну людську поведінку в повсякденному житті, в політичних справах, у науково-дослідних пошуках». Назвемо ці стартові й водночас стратегічні цілі: *«зовнішні межі»*; *«внутрішні межі»* (ідея необхідності розкриття нових потенційних можливостей людини); *культурна спадщина*; *світове співтовариство*; *середовище проживання*; *виробнича система*. Червоною ниткою у його праці проходить думка: реалізація цих шести стартових цілей потребує людської особистості, її творчої діяльності, розумних цілеспрямованих дій. Свою прогностичну книгу «Людські якості // Попереду XXI століття: перспективи, прогнози, футурологія» вчений закінчує словом, яке він рідко вживав на сторінках книги. Слово це – *любов*. А. Печчеї пише: «Мені пощастило жити вільною людиною, я залишався нею навіть у в'язниці, і помру теж вільним. Але це мало б небагато сенсу, якби я не був пов'язаний глибоким почуттям братерської любові з іншими представниками роду людського. Головне – людська особистість, вона важливіша за будь-які справи і будь-які ідеї, бо вони без людей нічого не означають. А головне в кожному з нас і в нашому житті – узи любові; адже тільки завдяки їм наше життя перестане бути стислим епізодом і набуває сенсу вічності»⁷.

Саме в творчій, креативній праці людина активно діє, самовдосконалюється, не зупиняється у своєму розвитку. В неї народжуються нові й нові мрії, які зміцнюють її сили, енергію, прагнення до творчості, до активної діяльності. «Мрії є генератором психічної і духовної енергії. Мрії надають сенс життю, відкриваючи перспективи для реалізації ідей», так писав Нестор польської педагогіки Т.В. Новацький. «Мрії дають нам можливість побачити, увиразнити наші бажання і ступінь можливості їхньої реалізації. Це має велике значення для наших подальших дій, оскільки у мріях прагнення можуть перетворитися на конкретну мету з поетапними кроками для її досягнення. Мета стає реальністю завдяки визначенню способу її досягнення. Цей спосіб

⁷ Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губернського. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – С. 238.

народжується у мріях і способах знайти шляхи й засоби для реалізації власних мрій»⁸.

Ці положення, обґрунтовані засновником педагогіки праці, видатним вченим другої половини ХХ – початку ХХІ століття, органічно пов'язані з гуманістичними ідеями педагогіки праці.

Творці й послідовники теорії людського капіталу

На початку ХХІ століття, в умовах стрімкого розвитку глобалізаційних та інтеграційних процесів, особливого значення набуває теорія людського капіталу. Вона була теоретично обґрунтована і введена в науковий обіг на межі 50–60-х років ХХ століття. Творці цієї теорії Гері Стенлей Беккер (Gary Stantey Becker) і Теодор Вільям Шульц (Theodor William Schullz) були удостоєні Нобелівської премії. Ці вчені теоретично довели, що людина і її творча думка – це велика сила, яка надихає на поступ. За висновком Т.В. Шульца, освіта, професійна кваліфікація, розвинуті таланти, здоров'я, що розуміються як поняття людського капіталу, мають конкретну економічну вартість. Інші економісти започаткували деякі нові елементи цієї теорії, чим розвинули її. Доречно згадати, що положення щодо шкільного і професійного навчання як інвестиції першим обґрунтував І.Р. Вільх (I.R. Welsh)⁹.

Поняття «людський капітал» дослідники розглядають за такими трьома рівнями:

- **на особистісному рівні** людським капіталом називаються знання та навички, які людина здобула шляхом навчання, професійної підготовки, практичного досвіду (використовуючи при цьому свої природні здібності) і завдяки яким вона може надавати вартісні виробничі послуги іншим людям. На цьому рівні людський капітал можна порівняти з іншими видами приватної власності (майно, гроші, цінні папери), яка приносить доходи, і ми називаємо його особистим, або приватним людським капіталом;
- **на мікроекономічному рівні** людський капітал являє собою сукупну кваліфікацію та професійні здібності всіх працівників підприємства, а також здобутки підприємства у справі ефективної організації праці і розвитку персоналу. На цьому рівні людський капітал асоціюється з виробничим і комерційним капіталом підприємства, бо прибуток одержують завдяки ефективному використанню усіх видів капіталу;

⁸ Новацький Тадеуш В. *Світ мрій* / Тадеуш В. Новацький: пер. з польськ. І.А. Аскерової; наук. ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 45–56.

⁹ Fel Stanisław. *Praca – Kapitał – Demokracja. Konsekwencje praktyczne zasady pierwszeństwa pracy przed kapitałem*. Lublin – Stalowa Wola, 2003. – С. 81.

— **на макроекономічному рівні** людський капітал включає накопичені вкладення в такі галузі діяльності, як освіта, професійна підготовка і перепідготовка, служба профорієнтації та працевлаштування, оздоровлення тощо, і є суттєвою частиною національного багатства країни; ми називаємо його національним людським капіталом. Цей рівень включає всю суму людського капіталу всіх підприємств та всіх громадян держави (без повторного обліку), так як і національне багатство включає багатство всіх громадян і всіх юридичних осіб¹⁰.

У процесі різнобічної господарської діяльності людина виконує багато різних функцій. Це відповідає теорії *human capital*. Три функції дослідники вважають ключовими, тобто:

- а) використання продуктивних засобів, що вже існують;
- б) створення нових ідей, теорій, засобів і технологій;
- в) обґрунтування і реалізація інноваційних шляхів їх застосування в різних сферах життєдіяльності людини, соціальних інститутів, різних господарських галузей.

Ці функції динамічно розвиваються, вони тісно взаємопов'язані й оновлюються на різних історичних етапах.

Наголосимо на винятково важливому значенні теорії людського капіталу для вивчення в сучасних соціально-економічних умовах комплексу досить складних питань забезпечення раціональної зайнятості різних категорій населення та оптимального функціонування ринку праці.

Аналізуючи цей аспект, доцільно звернутися до філософсько-педагогічних положень, обґрунтованих В. Кременем: «Перехід людства загалом і нашої держави зокрема від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій, а згодом формування *суспільства знань* є найважливішими пріоритетами життєдіяльності будь-якого суспільства, об'єктивно визначають науку як сферу, що продукує нові знання та освіту, що долучає до знань і соціум, і кожну людину»¹¹. Вчений наголошує, що важливим креативним аспектом нового світового порядку є залежність темпів розвитку країни та її міжнародного статусу від *рівня розвитку людського капіталу*. До кількісних показників людського капіталу країни входить не тільки число випускників середніх, спеціальних і вищих навчальних закладів, а й кількість спеціалістів в основних галузях промисловості, транспорту, зв'язку тощо, і, що особливо важливо, – число науковців в основних сферах виробництва наукового знання. Тобто *людський капітал є інтеграційним показником, який визначає внутрішні*

¹⁰ Формування якості трудового потенціалу. Людський капітал як реалізована, активна частина трудового потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 25.10. 2008: <http://readbook.cjrt.ua/book/30/746>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

¹¹ Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К.: Грамота, 2007. – С. 569.

можливості країни з продукування знання та його використання у промисловому й суспільному розвитку¹².

Стрімкий розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів породжує нові виклики в усіх сферах життєдіяльності суспільства і передусім – в освітній. В усіх цивілізованих країнах здійснюється інтенсивний пошук нових моделей розвитку освіти, нетрадиційних підходів до їх впровадження на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій. Гостро постають питання взаємозв'язку освітніх систем, що розвиваються на різних континентах, їх багатовимірність та порівнюваність, а також забезпечення взаємного визнання їх продукту.

Добре відомо, що освітнім продуктом є конкретна людина, підготовлена до активної високопрофесійної діяльності в різних галузях промислового, сільськогосподарського виробництва і сфери послуг. Мова йде про головне – людський капітал, від духовних, морально-етичних і професійних якостей якого залежить майбутнє кожної держави. Саме цій проблемі була присвячена Генеральна Конференція Міжнародної організації праці, її 88 сесія 2000-го року. У прийнятому міжнародному документі – **Висновку про розвиток людських ресурсів і підготовку кадрів** – зазначено, що система професійної кваліфікації повинна мати тристоронній характер і забезпечувати доступ для працівників та будь-яких осіб, котрі бажають навчатися. Вона має охоплювати як державні, так і приватні навчальні заклади і при цьому постійно оновлюватися, забезпечуючи людині можливість у будь-який момент розпочати або завершити навчання в системі освіти і підготовки кадрів упродовж усієї професійної кар'єри.

Неперервність освіти на початку XXI століття зумовлює необхідність посилення ролі професійної освіти як динамічної системи, що здійснює активний вплив на подальший розвиток економіки, забезпечує випереджувальну професійну підготовку і взаємозв'язок усіх видів і рівнів професійної освіти. Науково-технічний прогрес, широке запровадження наукоємних, інформаційних технологій спонукає до значного підвищення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників, її фундаменталізації та забезпечення її гнучкості. На цьому наголошується в Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти, затвердженій Міністерством освіти і науки України та НАПН України 5 липня 2004 року.

---

¹² Там само. – С. 470.

Ринок праці і педагогіка праці

Об'єктивний аналіз проблем, пов'язаних з ринком праці у будь-якій країні, в тому числі й в Україні, потребує міждисциплінарного підходу. Це зумовлюється багатозначністю й глибиною змісту поняття «ринок праці» (Labour market), що інтегрує ключові ідеї з багатьох галузей наукового знання. І не тільки економіки, а й філософії, соціології, педагогіки, психології, педагогіки і психології праці тощо.

У змісті кожної з цих дефініцій, тісно пов'язаних з ринком праці, інтегруються, «фокусуються» ознаки сукупності чинників – економічних, соціальних, психолого-педагогічних, андрагогічних, правових, прогностичних.

У цьому контексті об'єктивно постає питання щодо взаємозв'язку ринку праці і педагогіки праці. На важливості цього особливо наголошують відомі польські вчені професори Т. Новацький, З. Вятровський, Т. Левовицький, Х. Беднарчик, Р. Герлях, С. Квятковський, С. Качор у своїх працях, опублікованих упродовж останніх років¹³.

На глибокому історико-філософському корінні концепції педагогіки праці наголошує Т.В. Новацький. Ця концепція творчо реалізується його науковою школою, що об'єднує талановитих учнів – послідовників свого вчителя. Професор переконливо стверджує: лише через працю людина пізнає світ, правдивість і ефективність існування якого підтверджується лише результатами й досягненнями людської діяльності.

У монографії «Професієзнавство» («Zawodoznawstwo») вчений простежує історію виникнення праці людини, її розвиток на різних історичних етапах, зародження професій, їх розширення, трансформацію й інтегрування з урахуванням соціально-економічних потреб¹⁴. Широку палітру понять, пов'язаних з працею людини, педагогікою праці як субдисципліною педагогіки він викладає в «Лексиконі педагогіки праці» (Leksykon pedagogiki pracy)¹⁵. На нашу думку, це унікальне науково-довідкове видання дає можливість побачити багатоаспектність цієї проблеми й простежити шляхи збагачення поняттєво-термінологічного апарату педагогіки праці.

Значний науковий інтерес викликає зміст цієї дефініції, його постійне уточнення, шліфування з урахуванням результатів досліджень науковців –

¹³ Pedagogika pracy w kontekście integracji europejskiej. Pod redakcją naukową Zygmunta Wiatrowskiego, Urszuli Jeruszki i Henryka Bednarczyka. Warszawa, 2003; Pedagogika pracy i andragogika w konstelacji Europejskiej i globalnej. Opracowanie zbiorowe pod redakcją naukową Zygmunta Wiatrowskiego. – Włocławek, 2006; Pedagogika pracy. 42. 50 lat Komitetu nauk pedagogicznych Polskiej Akademii nauk 1953–2003; Edukacja wobec rynku pracy: realia – możliwości – perspektywy. Pod redakcją Ryszarda Gerlacha. – Bydgoszcz, 2003.

¹⁴ Nowacki T.W. Zawodoznawstwo. ITeE, Radom. 2001, wydanie II. – 300 s.

¹⁵ Nowacki T.W. Leksykon pedagogiki pracy. Radom–Warszawa. 2004. – 343 s.

фахівців у галузі педагогіки праці. У монографії «Педагогіка загальна і субдисципліни» («Pedagogika ogólna i subdyscypliny») Т.В. Новацький наголошує на важливості педагогічного аналізу, здійснюваного крізь призму системи «людина – праця». На першому місці для нього – аналіз розвитку особистості, зв'язок процесів виховання, формування характеру, зв'язок людини і середовища. Заслуговує на увагу рекомендація цього видатного вченого щодо звернення до понять, котрі характеризують ставлення людини до праці, зокрема: *її мотивацію до праці; формування вмінь розв'язувати завдання, пов'язані з працею, професійним розвитком людини; професієзнавство, а також біофізичні і моральні кваліфікації, конкретні професійні кваліфікації, професійні характеристики*. Вчений наголошує, що назва «педагогіка праці» є узагальнюючою, інтегрованою. Вона охоплює такі напрями, як промислова педагогіка, педагогіка закладу праці, господарська педагогіка, сільськогосподарська педагогіка¹⁶. На нашу думку, в такому дослідницькому підході простежуються системність і міждисциплінарність. Погоджуючись з комплексом цих взаємопов'язаних проблем, окреслених професором З. Вятровським, наголосимо на винятково важливій ролі психології праці в цих складних процесах. Ця наукова субдисципліна тісно пов'язана з іншими науками про працю людини, зокрема педагогікою праці, соціологією праці, праксеологією, філософією праці, фізіологією праці, ергономікою, науковою організацією праці, трудовим правом.

У четвертому виданні підручника «Засади педагогіки праці» («Podstawy pedagogiki pracy») З. Вятровський наголошує на необхідності дослідження цих винятково важливих і водночас складних проблем, зокрема: *обов'язковість праці людини; професійний розвиток упродовж життя; професійні кваліфікації і компетенції; організація праці та забезпечення її виконання; умови якісної професійної діяльності; усвідомлення необхідності власної професійної діяльності, розвитку професійної особистості; сучасне розуміння професійної майстерності в поєднанні з професійною мобільністю, високою і раціональною підприємливістю, а також з надійністю в кожній соціально зумовленій професійній ситуації*¹⁷.

З господарським напрямом, на думку вченого, безпосередньо пов'язані суттєві для педагогіки праці проблеми професійної підготовки, працевлаштування, професійної діяльності і безробіття і відповідно – проблеми професійних кваліфікацій і компетенцій. Такий підхід до цієї проблеми, що має міжнародне значення, відповідає вимогам Копенгагенської декларації, прийнятої в листопаді 2002 року.

¹⁶ Pedagogika ogólna i subdyscypliny. Red. naukowa – L. Turosa. – Wydawnictwo Akademickie „Zak”. – Warszawa. – 1999. – S. 314.

¹⁷ Zygmunt Wiatrowski. Podstawy pedagogiki pracy. Wydanie czwarte – zmienione. – Bydgoszcz. – 2005. – S. 62.

Здійснюючи наукові пошуки, доцільно також враховувати місце психології праці серед інших психологічних наук. Так, професор К. Чарнецький виокремлює теоретичні субдисципліни: психологічні (соціальна психологія, загальна психологія, виховна психологія), а також практичні психологічні субдисципліни (психологія розвитку, психологія праці і психологія клінічна)¹⁸. У зв'язку з цим помітно зростає значення комплексних міждисциплінарних досліджень: проблем **людини праці, умов праці, результатів праці**¹⁹.

Як бачимо, проблеми ринку праці і розвитку систем професійної освіти і навчання охоплюють великий комплекс питань, що перебувають на межі психології, педагогіки, соціології, психофізіології, медицини, економіки, ергономіки, статистики та інших галузей наукового знання. Вони також потребують здійснення досліджень на основі міждисциплінарного підходу.

У дослідженні цих проблем цінним методологічним джерелом і для молодих, і для зрілих науковців стане праця З. Вятровського «Нові акценти в педагогіці праці в контексті тенденцій XXI століття» («Nowe akcenty w pedagogice pracy – w kontekście trendów XXI wieku»), підготовлена до 50-річчя Комітету педагогічних наук Польської академії наук. Вчений аналізує актуальні проблеми педагогіки праці та перспективи її розвитку в XXI столітті.

У контексті євроінтеграційних процесів доцільно звернутися до **вимірів постіндустріального суспільства**, обґрунтованих американським соціологом філософом Д. Беллом. Виокремлені ним п'ять компонентів цього поняття є актуальними на початку XXI століття, зокрема:

- в економічному секторі: перехід від виробництва товарів до розширення сфери послуг;
- у структурі зайнятості: домінування професійного і технічного класу;
- осьовий принцип суспільства: центральне місце теоретичного знання як джерела нововведень і формування політики;
- орієнтація на майбутнє: особлива роль технології і технологічних оцінок;
- ухвалення рішень: створення нової «інтелектуальної технології»²⁰.

Водночас Д. Белл окремо наголошує на винятковій важливості завдань, пов'язаних з *формуванням економіки послуг* (адже більша частина робочої сили вже не зайнята в сільському господарстві або виробництві, а зосереджена у сфері послуг, до якої належать торгівля, фінанси, транспорт, охорона здоров'я, індустрія розваг, а також сфери науки, освіти та управління...). Особливого значення набуває *«перевага професійного*

¹⁸ Kazimierz M. Czarnecki. *Psychologia zawodowej pracy człowieka*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu – Sosnowiec. 2006. – S. 48.

¹⁹ Там само. – S. 51.

²⁰ Філософія: хрестоматія (від витоків до сьогодення): навч. посіб. / за ред. акад. НАН України Л.В. Губерського. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2012. – С. 426.

і технічного класу», що зумовлює помітні зміни у структурі зайнятості, причому враховується не тільки те, «де працюють люди, але і який тип праці вони виконують». На думку цього вченого, найбільш вражає зміна, що пов'язана із зростанням професійної і технічної зайнятості, – діяльність, котра потребує освіти на рівні коледжу, яка зростає удвічі швидше середнього показника²¹.

У зв'язку з цим на початку ХХІ століття **значно посилюється роль теоретичного знання**, яке, на думку Д. Белла, відіграє *провідну роль*. «Нині кожне сучасне суспільство живе завдяки нововведенням і прагне контролювати зміни, намагається передбачити майбутнє для того, щоб бути у стані визначення орієнтирів свого розвитку. Ця прихильність привносить у суспільство потребу в плануванні і передбаченні. Саме зміна в усвідомленні природи нововведень і робить значення теоретичного знання таким всезагальним...»

Викладені виміри й виклики постіндустріального суспільства зумовлюють необхідність змін у системах професійної освіти і навчання в різних країнах й особливо в нашій державі. Мова йде про системні зміни, передбачені реальною державною політикою, спрямованою на підготовку кваліфікованого виробничого персоналу. Такий підхід має спрямовуватися на поступове зменшення диспропорції «білих комірців», а також «синіх комірців», про яку з тривогою пише Д. Белл.

Особливої уваги також потребує теоретико-методологічне обґрунтування поняттєво-термінологічного апарату досліджень, пов'язаних з проблемами професійної освіти і навчання. Нинішній хаос, суперечності у визначенні сутності понять, їх некоректна підміна спотворюють зміст й негативно впливають на якість дослідницької роботи і науково-методичної літератури, що видається за її результатами. До речі, цим негативним явищем стурбовані і зарубіжні вчені. Наприклад, польський дослідник Д. Ключ-Станська опублікувала результати свого багатолітнього дослідження з проблем дидактики в умовах хаосу понять, в якому обґрунтовує положення щодо негативних наслідків такого хаосу для педагогічної науки²².

Вважаємо, що наукові дослідження з окреслених напрямів сприятимуть удосконаленню професійної освіти і підготовки компетентного виробничого персоналу. Цим важливим проблемам приділено особливу увагу у Білій книзі Національної освіти України (2010 р.). У цьому науково-аналітичному документі докладно проаналізовано й окреслено перспективи розвитку професійної освіти і освіти дорослих, модернізації професійно-технічної освіти, науково-методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення, професійного навчання на виробництві

²¹ Там само. – С. 427.

²² Klus-Stańska Dorota. *Dydaktyka. Wobec chaosu pojęć i zdarzeń*. – Wydawnictwo Akademickie „Żak”. – Warszawa. – 2010. – 409 s.

і навчання безробітних, професійної орієнтація різних категорій населення, освіта дорослих в умовах ринкової економіки, підготовки педагогічного персоналу для системи професійно-технічної освіти й освіти дорослих, а також управління розвитком професійно-технічної освіти²³.

Ці актуальні завдання поглиблено й обґрунтовано у Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2011)²⁴. Подальші перспективи у розв'язанні таких важливих завдань окреслено Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти за результатами слухань «Про участь центральних та регіональних органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців у формуванні трудового потенціалу держави та професійній підготовці кваліфікованих робітників для сучасної економіки України»²⁵.

Нелля Ничкало

ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ І ПЕДАГОГІКА ПРАЦІ

Резюме

У контексті теорій людського капіталу розглядаються проблеми розвитку ринку праці, взаємозв'язку економічних, соціальних, психолого-педагогічних, андрагогічних, прогностичних та інших аспектів. Аналізуються методологічні положення педагогіки, психології праці і психопедагогіки праці. Розкривається вплив теорій людського капіталу на розвиток педагогіки праці як педагогічної субдисципліни.

Ключові слова: людський капітал, педагогіка праці, психологія праці, ринок праці, професійна освіта.

²³ Біла книга Національної освіти України / Т.Ф. Алексєєнко, В.М. Аніщенко, Г.О. Балл [та ін.]; за ред. акад. В.Г. Кременя; НАПН України. – К.: Інформ системи, 2010. – С. 188-223.

²⁴ Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. ред. наук України; [авт. В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, М.І. Бурда та ін.]; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – С. 69-76, 96-106.

²⁵ Про участь центральних та регіональних органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців у формуванні трудового потенціалу держави та професійній підготовці кваліфікованих робітників для сучасної економіки України: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 21 грудня 2011 року / редкол. М.Г. Луцький, В.П. Головінов, Є.В. Красняков та ін.; за заг. ред. В.П. Головінова. – К.: Парламентське вид-во, 2012. – С.

Nella Nyczkało

TEORIE KAPITAŁU LUDZKIEGO I PEDAGOGIKA PRACY

Streszczenie

W kontekście teorii kapitału ludzkiego przeanalizowano problemy rozwoju rynku pracy, aspekty wzajemnych związków ekonomicznych, społecznych, psychologiczno-pedagogicznych, andragogicznych, prognostycznych i innych. Analizowane są metodologiczne zasady pedagogiki i psychologii pracy. Przedstawiono wpływ teorii kapitału ludzkiego na rozwój pedagogiki pracy jako subdyscypliny pedagogicznej.

Słowa kluczowe: kapitał ludzki, pedagogika pracy, psychologia pracy, rynek pracy, oświata pedagogiczna.

Nellya Nychkalo

HUMAN CAPITAL THEORIES AND LABOUR PEDAGOGY

Resume

In the context of human capital theories the problems of labour market development as well as interconnection of economic, social, psycho-pedagogical, andragogical, prognostic and other aspects have been considered. The methodological principles of pedagogy, labour psychology and psycho-pedagogy of labour are analyzed. The influence of human capital theories on labour pedagogy development as a pedagogical sub-discipline is exposed.

Key words: human capital, labour pedagogy, labour psychology, labour market, professional education.